

Kiss József:

Gyula, Kálvária-dombi húsvét váró 2021-ben

A Szentatya évről évre üzenetet intéz a katolikus hívekhez a nagyböjt kezdetén. 2021-ben nagyböjti üzenetének témája: „Íme, felmegyünk Jeruzsálembe...” (Mt 20,18).

Ferenc pápa minap jelentette be azt is, hogy a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra eljön a magyarokhoz. Várjuk újra, mert újra jön hozzánk, ahogyan oly szépen mondta; nem ismeretlenül, mert már találkozott velünk Erdélyben.

Várjuk Ferenc pápa Húsvéti Keresztútjának együtt imádkozott lehetőségét is Rómából, a Colosseumból, ahol Szt. Lénárd OFM (1676 - 1751) missziója nyomán, XIV. *Benedek* pápa 1740- ben állított keresztútja helyén, a ma álló nagy kereszthez VI. *Pál* pápa óta a nagypéntek esti keresztutat maga a pápa vezeti. XI. Pius pápa, Szent Lénárdot 1923-ban a népmissziók védőszentjévé avatta.

Mivel Jézus Keresztútját sokan nem kereshették fel Jeruzsálemben, ezért a Szentszék mintegy megjelenítve a jeruzsálemi keresztáldozat helyét, engedélyezte a kálváriák építését.

A kálváriák jellegzetes barokk építmények, az idők folyamán kiformalódott 14 állomással, stációval. Krisztus feltámadása a hivatalos keresztútnak nem része. Húsvétkor a föltámadt Krisztus szobrát a templomból kihozva, baldachin alatt hordozzák tömegek által kísérvé, általában a nagymise kertében rendezett körmeneten.

Járványok régen is jelentősen befolyásolták a települések, sőt országok életét is. Várjuk ma is a Covid-19 es vírus okozta, életünket teljesen megváltoztató, eddig ismeretlen járvány elmúltát is. Gyulán, 1738- 40- ben pestis járvány, 1831-ben kolera járvány dúlt, és mint tudjuk 1918-19 - ben a spanyolnátha söpört végig a világon.

A pestis járvány idején báró Harruckern János György volt a főispán, majd 1743-tól Őt követte fia, báró Harruckern Ferenc, aki 1743.-tól volt a vármegye főispánja. Mindkettőjük idejében templomok épültek Gyulán, talán mondhatjuk azt is; templomépítők voltak.

„Báró Harruckern János György (1664.-1742.) az alsó-ausztriai számtiszti állásából lett császári hadi élelmezésügyi biztos, majd 1697-től 1701-ig császári tanácsosként és udvari kamarai biztосként az aradi vár építéséhez küldték ki. Új élelmezési szisztémája óriási megtakarítást eredményezett, és így jutalmazása sem maradt el, és a császár a római birodalmi ősi lovagi rangra emelte Őt és leszármazottait. Ezenfelül kincstári haszon címén 1719-ben még anyagi jutalmazást, magyar földbirtokot is kért. Igényt formált a szegedi kamarai igazgatóság kezelésében lévő Békés, Csongrád, Zaránd vármegyei elhanyagolt, kietlen területekre is. A különbözeti összeg megfizetésével kötelezettségének Harruckern 1723.-ban eleget tett és körültekintő telepítéspolitikájának köszönhetően rövid időn belül egy jelentős értékű birtok tulajdonosává vált, és 1732. ben Gyulán a főispáni székbe is beiktatták. Élete utolsó szakaszában Bécsben élt, de évente kétszer - szükség esetén többször is - felkereste vármegyéjét. A tisztikarral Ferenc fián keresztül érintkezett. A köznép szeretetét, közmegebecsülését is kivívta, a népszáj egyszerűen „Herók”-ként emlegette földesurát.” (Héjja J. E. Békés Vármegye, 2002.)

Gyulán a fogadalmi Szentháromság Kápolnát építették fel az 1738-as pestis járvány után 1741- ben. Báró Harruckern Ferenc - akit pontosan 278 éve, 1743-ban Mária Terézia főispánná nevezett ki - megépíttette 1760 -ban a Kálvária és Golgota-kápolnát. Őt a szomszéd megyéhez hivatali szálak is fűzték, ahol építészeti tevékenységének egyik legszebb barokk együttesét hozta létre Franz Anton Hillebrandt, aki 1757 -től a magyar királyi kamara

főépítészeként a nagyváradi római katolikus székesegyház, a püspöki palota és kanonok-sor építészte volt. A Budavári Palota átalakításán is dolgozott és 1761 -62 -ben a gyulai kastély bővítésére is készített terveket.

A szomszéd vármegyében két évvel korábban, 1759-ben lett báró Pataticz Ádám Várad vármegye püspöke és örökös ispánja és mint a kultúra mecénás támogatója, nem csak a híres kanonok sort építtette fel, de Joseph Haydn öccsét, Michael Haydnt is elsőként szerződtette Nagyváradra, az ott szerevezett zenekar élére. Pataticz Ádámnak, a későbbi kalocsai érseknek, és a magyarországi oktatásügy vezetőjének a barátsága gr. Migazzi Kristóf bécsi érsekkel, váci püspökkel még Rómából, a Collegium Germanicum et Hungaricumtól eredt. A barokk világ eme pezsgő szellemi élettel teli megyéiből, az emlékek részletesebb feldolgozása, talán a zenetörténészek kutatása révén is bővebb ismeretekkel ajándékozhat meg minket, akár a Haydntól Erkelig terjedő időszakból is. Főispáni baráti közösségüket jelzi az is, hogy b. Harruckern Ferenc Nádi Boldogasszony templomban található gyulai síremlékén is Migazzi érsek felirata olvasható. (Képei láthatóak Kotricz Tünde Köztérkép közlésében.)

Joggal feltételezhetjük Franz Anton Hillebrandt közreműködését az átkelőhelyhez vezető utak látósugarában megépült gyulai kálvária esetében is. A kápolna a Sándorhegyi-szőlőknél, a mai Kétegyházi út melletti ősi kurgán csepp alakúra formált dombjára épült. Az 1780-as évek térképén látható a szőlőtáblából fasorral kísért úttal kiemelkedő kompozíció, a keresztút stációival, amelyek a város déli csomópontjában kialakult Fehér - Körös átkelő irányába vezettek. Később az egyszerű átkelő helyen 1807- 1808 - ban Vertich József tervei szerint Zigler Antal épített 4 nyílású téglahidat, a Bárdos hidat, ami vámszedő hely is lett.

A járvány nem volt kíméletes 1831-ben sem, akkor a kolera pusztított Gyulán. Wenckheim József építtetett kápolnát – Szentkereszti Kápolna - a járvány elmúltával, a körülötte kialakult temetőbe, ahová sok méltó emlékezetű honfitársunk került, többek között Erkel Ferenc két testvére és a család több tagja is. Érdemes felkeresni a tudósítást:

http://www.vitalap.hu/index.fcgi?rx=&nyelv=hu&menuparam5=4&menuparam_6=2376

A Szent Kereszti Kápolna is a Kálvária – domb eredeti kompozíciójába tartozott. Egykor a mai Göndöcs Benedek Katolikus Technikum utcájáig, a Sándorhegy útig tartó stációsorral összhangban épült meg, a búcsúút vonalát érintve.

A tér – idő dimenziói, ma is katolikus iskola, ott, abban a térben, bár már vizuális kapcsolata megszűnt, de a téridő és vele együtt a megmagyarázhatatlan és az egy szóval nehezen megnevezhető – talán hitnek mondhatjuk - mindent összetartó dimenziója megmaradt.

A kálvária stációi még 1880-ban is az akkori Vásártér hatalmas, szabad felületéig, a Kétegyházi út mellett sorakoztak; a korabeli térkép darabonként, pontosan ábrázolta azokat. A Vásártér másik, híd felőli sarkánál már láthatóak a mai Gyulai Húskombinát őseinek első épületei, és egy határ-kereszt is a híd tengelyében. A Kétegyházi út másik oldalán lévő Szent Benedek pusztája, talán az egykori, törtök idők előtti bencés monostor emlékét őrizheti.

A ferences kolostor megmaradt szentélyét, ahová Corvin János fiatalon elhunyt lányát, Corvin Erzsébetet és feleségét is Frangepán Beatrixot is eltemették, a mai Epreskert utcában láthatjuk. Nemzeti Himnuszunk zeneszerzőjének szülőháza innen csak néhány sarokra található Erkel Ferenc háza. *A gyulai ferences templom és rendház romjainak rejtélyei* címmel, tartott előadást Liska András régész 2020. szeptember 17-én, az Ars Sacra Fesztivál helyi eseményeként. Igaz az a megállapítás, hogy bár jelenleg elsődleges a járvány elleni védekezés, éppen a kultúra és a tudomány az a terület, amely segíthet átvészelni az

embereknek ezt a nehéz időszakot. Corvin János legújabb genetikai kutatási project is lényeges, hiszen Mátyás nagykirályunkat (is) egyszer talán majd saját nyughelyénél is tisztelhetjük.

Gyulán, a Nádi Nagyboldogasszony plébániatemplomot is (Belvárosi római katolikus templom) Báró Harruckner Ferenc kezdeményezésére építették, és felszentelésére 1777-ben került sor, a Szeplőtelenül Fogantatott Szűz tiszteletére. „Gyulán a világon egyedülálló kuriózum birtokában vagyunk, hiszen nincs még egy olyan város, amelyiknek külön Mária-tisztelete lenne. Kizárólag országoknak van külön Mária-megnevezésük, ami Magyarországon Boldogságos Szűz Mária, Olaszországban Madonna. Azonban nem büszkélkedhet olyannal egyetlen - egy település sem, hogy Máriát Nádi Boldogasszonynak nevezhetné. Ezt a Mária-tiszteletet az 1300-as évek óta pápai okirat is rögzíti – emelte ki a Gyulai Hírlapnak nyilatkozó Kovács Péter, pápai káplán, esperes, békési püspök helynök, plébános.” (2010.).

A Szűz Anya tiszteletének gyulai megnyilvánulását is szerette volna helyreállítani, Boldog Apor Vilmos is, aki a Nádi Nagyboldogasszony plébániatemplom plébánosa volt 1918 és 1941 között. Az 1945 április 2.-án vértanúhalált halt báró Apor Vilmos püspököt, II. János Pál Pápa avatta boldoggá 1997. november 9.-én, Rómában.

1996 - ban került sor II. János Pál pápa magyarországi látogatása. Ez alkalomból is Magyarország számos szakrális jelentőségű helyét újítottuk meg, látogatásának helyszínein kívül is, és állítottuk helyre így a gyula kálvária-domb barokk kápolnáját is.

Nagyon ritkán adódik olyan különleges feladat egy tervező életében, ahol a téridő legszentebb összefüggései között alkothat, de így lett ez számomra 25 évvel ezelőtt, a Pápa látogatására készülve Gyulán is, ahol a stációkat is megtervezhettem egy kurgán dombjára épült barokk kápolnához. (alkotók: 1996/ helyreállítás vezető: Höhn József, terv: Kiss József, műemléki felügyelő: Széphegyi László, szoborcsoport restaurálás: Bokorné Varsányi Zsuzsanna, Gárdon Kornélia, Csizmadia Edit, Balázs Gyula, bronz reliefek: Kiss György).

Az alföldi táj síkjából kiemelkedő kápolnához az eredetileg hosszú úton vezető stációsor helyzete teljesen megváltozott a gépkocsi forgalmú főút mellett és az egykori stációk is, két maradványtól eltekintve, eltűntek.

A kálvária évszázados hagyományát veszni hagyni nem akarva, az akkori plébános úrral, Dr. Kovács József szentszéki bíró, kanonok, esperessel közös elhatározással terjesztettük ki a feladatot egy új stációsor megépítésével, egy újra teljességében alkalmas feladatkörű kálvária létrehozására. A barokk kálvária kápolna XX. sz-i története, kiegészítése stációsoszlopok soraival, és a környezetrendezése, speciális műemléki- és természetvédelmi, szempontok szerint történt.

A tervlapokon a pontok, egyenesek, görbék által kijelölt síkokkal létrehozott térbeli alkotásokat is *téridő* egységként kezelhetjük Einstein óta. Feladataimnak amúgy is elmaradhatatlan lényege az idővel minduntalan együtt mozduló, változó, ezerféle, sőt önálló, szimbolikus jelentéssel is bíró, téralkotó, élő növényzet.

A barokk szakrális építészeti alkotás helyszíne így az Alföldön nagy sűrűségben található *kurgán*, azaz *sírhalom* lett. A kunhalmok is, hasonlóan a földvárakhoz " ex lege" védett területek, tehát külön védetté nyilvánítási eljárás nélkül eleve országos jelentőségű védett természeti területnek minősülnek.

A gyulai kálvária kápolna egy terű, belépővel nem rendelkező épületében a Golgota faragott barokk szobor együttese kapott helyet. Restaurálását elvégezték a műhelyben, és a kálvária kápolna épületének helyreállítása is folyt. A kurgán védelme érdekében a meglévő

terepfelszint bolygatni csak 10 cm körül volt lehetséges és csak pontszerű alapozás készülhetett a stációkhoz.

A Kálváriák tömegeket vonzó eseménye elsősorban a húsvét előtti Nagypénteki Keresztútnak (Via Crucis) a stációk szerint végigjáró, szertartás helyszínei. A stációoszlopok sorrendisége természetesen adott, de nyitott kérdés maradt számomra az oszlopok közötti tér alakításának lehetősége. A stációsor kápolnához vezető kétoldali sora kézenfekvően barokk kompozíciós lehetőségem volt. A stációkhoz tartozó történések térbeli kivetítésének lehetőségeit vizsgálva jutottam arra, hogy a történések a IV.- V.- VI. VIII. stációknál Jézushoz közel kerülnek az együtt érők.

Először Szent Anyjával találkozik, majd Cirenei Simon segít vinni a keresztjét, majd Veronika nyújt kendőt Jézusnak, és Jézus szól a síró asszonyoknak. Ezeket a stáció oszlopokat szorosabban, egymáshoz közelebb helyeztem el, ezzel azt is kifejezhettem, hogy még érinthető közelségben van Jézus. Ettől a helytől a kápolnáig egyre távolodnak a stációoszlopok, és végül is elérkezünk a dombtetőn szoborcsoporthoz, ahol a megfeszített Jézussal, a Keresztfa mellett ott a Szűzanya, ahogy a himnusszal énekeljük:” Stabat Mater dolorosa... Állt a fájdalommal terhes Anya”.

1.kép.) Gyula Kálvária – dombi stációsor terve, ÁMRK, 1996. Kiss József

A stációoszlopok befogadó karéjába érve egyre feljebb vezető ív mentén jutunk oda, ahol már a már a kápolnára tárulnak ezek az ívek, és a kápolnában, a Golgota fölött ott a barokk ovál nyílás, s keretében a Nap fénye, az Ég.

2.kép) Gyula Kálvária-domb, új stációsor a barokk kápolnához, fotó: K.J. 2003.

II. János Pál pápa szentté avatásának napja 2014.-ben, a húsvétot követően, az Isteni Irgalmasság Ünnepeinek napján volt. Éppen II. János Pál pápa kezdeményezte ezt az ünnepnapot húsvét 2. vasárnapjára.

Időívek, a téridő szentelt helyeire gondolva 2021. húsvétja előtt. Koronavírus járvány időszakban. Várjuk a Keresztúti Körmenetet, majd a Feltámadás Ünnepeit – még online. Várjuk mindennapjaink megszokott ünnepeit, miközben emlékezünk, és gondolunk, imával és megbecsüléssel járványokra, országépítőkre, gyógyulásokra és a gyógyítókra, és mindeközben is:

Gyulán, ahogy a Nádi Boldogasszony Plébánia közzétette; néhány nap múlva, 2021. március 21.-én, a Nuszbeck József által 1866-re megépített Szent József templom búcsú ünnepét tartják - online - ahol a szentmisét Dr. Kovács József általános püspöki helynök Úr mutatja be, az 1996-os kálvária- dombi helyreállítási idő egykori plébánosa. Téridő. És ahogy Gyula városa is megbecsüli kálváriáját az is ritka; megtekinthetjük 360 ° -ban:

https://www.gyulavaros.hu/gyula/varos/gyula_panorama/kalvariadomb/kalvaria.html

2021. március 18. Kiss József, Kós Károly díjas ny. vezető tervező, műemlékvédelmi szakértő, táj - és kertépítész